

A kartellpárt hazai megjelenése – A pártok és az állam egyre szorosabb szimbiózisának tendenciája

ABSTRACT

Parties have always competed and still do, in the knowledge that they share with their competitors the mutual interest of collective organisational survival. Cartel party operations are highly capital intensive and the most important source of capital necessary for their survival is state subsidy. The basic thesis of Katz and Mair's theory of the cartel party is that state subsidies are the main guarantee of the survival and functioning of the parties. This thesis and interdependence holds for domestic parties as well. Over the past thirty years, a dependency relationship has developed between the parties operating in the domestic system and state resources which has made state subsidies an indispensable element of the parties' operation and existence.

Keywords: Katz-Mair ■ cartel party ■ interest group party
■ state aid to parties ■ budget ■ subsidy

Kedves Professor Úr! Kérem, engedje meg, hogy ezzel a tanulmányal kívánjak NAGYON BOLDOG SZÜLETÉSNAPOT! Számomra a megtiszteltetés és öröm, hogy ismerhetem Professor Urat, és ezen a csodás, kerek évfordulón e szerény írománnyal köszönhetem Önt! Jó egészséget és sok örömet kívánok!

I. BEVEZETÉS

A pártok mindig is és még mindig versengenek, abban a tudatban, hogy versenytársaikkal osztoznak a kollektív szervezeti fennmaradás kölcsönös érdekében. A kartellpárt működése rendkívül tőkeigényes, és a fennmaradásukhoz szükséges legfontosabb tőkeforrás az állami

szubvenció. Katz és Mair kartellpárt-elméletének alaptézise, hogy a pártok fennmaradásának és működésének legfőbb záloga az állami szubvenció. Ez a tézis és függelmi viszony a hazai pártok vonatkozásában is megállja a helyét. Vizsgálódásom erre vonatkozik, ennek a függelmi viszonynak a meglétét hivatott alátámasztani. Nem minden ponton, és nem minden aspektusban feleltethető meg a Katz-Mair-féle tézis a hazai mintázatra, de lényegi elemeiben a hazai pártok vonatkozásában is megállja a helyét.

Katz és Mair kartellpárt-elmélete azt mondja, hogy „a politikai pártokat amellet, hogy a civil társadalomhoz fűződő viszonyuk alapján osztályozzuk, a köztük lévő különbségeket az államhoz fűződő függelmi viszonyuk szerint is értelmezhetjük. A pártfejlődés dialektikus folyamatát elősegítő tényezőket nem csak a pártok civil társadalomhoz fűződő viszonyával, hanem az államhoz való viszonyuk alakulásából is származtathatjuk. A nyugati demokráciákban már az 1970-es évektől megfigyelhető volt a pártok és az állam egyre szorosabb szimbiózisának tendenciája, amely megteremtette a keretet egy új párttípus kibontakozásának. Katz és Mair ezt a típust kartellpártnak nevezte el.”^[1]

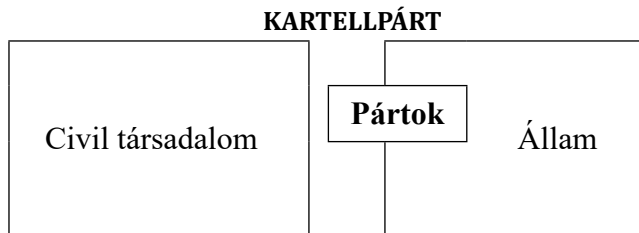
A modell, a párt és az állam közötti kapcsolatot immár nem annyira az államra ható és abba behatoló civil társadalom képviselői mintázatával jellemzi, hanem a pártok alkuszokként való megjelenését hangsúlyozza a civil társadalom és az állam között. A kartellpárt kialakulása a demokrácia pluralista felfogása miliójében a legegyszerűbb, mivel e nézet szerint a demokrácia lényege elsősorban a függetlenül szervezett érdekek közötti alku és megegyezés. A pártok, mint alkuszok pozíciója a civil társadalom és az állam között arra utal, hogy maguknak a pártoknak is lehetnek a klienseiktől eltérő érdekeik a viszony mindkét felén. A párt azon képessége, hogy ellássa az alkuszi funkciót, nem csupán attól függ, hogyan szólítja meg a választókat, hanem attól a képességétől is, hogyan tudja manipulálni az államot. De ha egy párt képes manipulálni az államot a civil társadalomban lévő kliensei érdekében, akkor arra is képes, hogy az államot a saját érdekeinek megfelelően manipulálja. Ezzel a folyamattal a pártok mozgása a civil társadalomtól az állam felé oly mértékben folytatódhat, hogy a pártok valósággal az államapparátus részévé válnak. Az állami szubvenció folyamatos növekedése és várható további bővülése is jelzi annak a miliónek a változását, amelyben a pártok tevékenykednek (párt, állam és civil társadalom viszonyának relációja).

A pártok által „meghódított” állam a pártok által meghatározott szabályok, az erőforrások kútforrásává változott, és általa a pártok nem csupán a saját túlélésüket biztosítják, hanem növelni tudják azon képességüket is, hogy ellenálljanak az újonnan mozgósított alternatívák kihívásainak. Röviden, a rendszer fenntartja a belül lévőket és kizárja a kívülállókat.

Összességében elmondható, hogy a győztesek és vesztesek anyagi helyzetének különbségei drámai módon lecsökkentek. A kartellpárt kibontakozását tehát

[1] Katz – Mair, 1995, 140-152.

a párt és az állam egymásba hatolása és a pártközi összejátszás mintája jellemzi. Kétségtelen, hogy a pártok még mindig versengenek, de abban a tudatban, hogy versenytársaikkal osztoznak a kollektív szervezeti fennmaradás kölcsönös érdekében. A kartellpárt működése rendkívül tőkeigényes, és fennmaradásukhoz szükséges legfontosabb tőkeforrás az állami szubvenció. A kartellpárt, mint empirikus jelenség kibontakozásához is hozzátartozik a demokrácia normatív modelljének a revíziója. Ebben a felülbírált modellben a demokrácia lényege a szavazóknak abban a képességében áll, hogy választhatnak a politikai pártok által összeállított étlapról. A demokrácia már nem olyan folyamat, amelynek révén a civil társadalom korlátokat szab és ellenőrzést gyakorol az állam fölött, ehelyett szolgálattá válik, amit az állam nyújt a civil társadalomnak. A stabilitás fontosabbá válik, mint a diadal, és a politikából munka lesz, nem pedig hivatás.^[2]

1. ábra: Kartellpárt (A szerző saját szerkesztése, Katz – Mair, 1995, 136. o. alapján)

II. KARTELLPÁRT ITTHON. MEGJELENT-E? A KARTELLPÁRT HAZAI MEGJELENÉSE; A PÁRTOK ÉS AZ ÁLLAM EGYRE SZOROSABB SZIMBIÓZISÁNAK TENDENCIÁJA

A pártok gazdálkodásáról és az állami szubvenciótól való függésük mértékéről képet kaphatunk, ha az általuk – a törvényi előírásoknak megfelelően – évente közreadott pénzügyi beszámolókat vesszük górcső alá. Ezeknek a beszámolóknak tartalmazniuk kell a kötelezően előírt és részletezett bevételi és kiadási mérlegsorokat.^[3]

[2] Katz – Mair, 1995, 140-152.

[3] Ld. A „Pártok éves beszámolója kötelező mérlegsorai 1993-tól” c. ábrát.

	BEVÉTELEK	KIADÁSOK
1.	Tagdíjak	Támogatás a párt országgyűlési csoportja számára
2.	Állami költségvetésből származó támogatás	Támogatás egyéb szervezeteknek
3.	Képviselőcsoportnak nyújtott állami támogatás	Vállalkozás alapítására fordított összegek
4.	Egyéb hozzájárulások, adományok	Működési kiadások
	4.1 Jogi személyektől 4.2 Jogi személynek nem minősülő gazdasági társaságtól 4.3 Magánszemélyektől	
5.	A párt által alapított vállalat és kft. nyereségéből származó bevétel	Eszközbeszerzés
6.	Egyéb bevétel	Politikai tevékenység kiadása
7.		Egyéb kiadások

*1. táblázat: Pártok éves beszámolója kötelező mérlegSORAI 1993-tól
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)*

Ezen pénzügyi adatok szisztematikus feltárásával a pártok gazdálkodási és pénzügyi mechanizmusa tárulhat elénk. A feltételes módot az eltelt hét parlamenti ciklusban lefolytatott vizsgálati tapasztalatok indokolják, amelyek feltárták, hogy a rendszer szabályozási és működési anomáliákkal terhelt. Többek között, az eltelt évtizedekben hiányoztak a zártság, azonosíthatóság garanciális szabályai, nem volt előírás a források és felhasználások közlésére sem, továbbá konstans problémát okozott, hogy a Pártgazdálkodási törvény előírása nem volt figyelemmel a Számviteli törvény egységes követelményeire. Így a pártok törvény által előírt éves pénzügyi beszámolóit nem jelentettek biztosítékot a gazdálkodás átláthatósága, összehasonlíthatósága és értékelhetősége tekintetében.

Az Állami Számvevőszék által lefolytatott a pártok gazdálkodása törvényeségi ellenőrzésének tapasztalatai feltárták, hogy a pártok több, mint 90%-a jellemzően határidőn túl tette közzé előző évi gazdálkodási beszámolóját, valamint a közzétett beszámolók többségükben nem teljesítették a megbízhatóság és valódiság számviteli követelményét sem. A rendszer hiányosságait is figyelembe véve, a pártok által elkészített és közzétett éves pénzügyi beszámolók vizsgálata mégis összefüggésekre és eredményekre enged következtetni.

A Katz és Mair-tanulmányban^[4] foglaltak a kartellpárt kialakulása kapcsán és a rendszerváltoztatást követően kialakult hazai pártrendszer több tényező

[4] Katz – Mair, 1995, 140-152.

együttállását is mutatják. Ha képet kapunk arról, hogy a pártok működése és fennmaradása milyen mértékben függ az állami költségvetésből kapott támogatás összegétől, akkor a kartellpárt kialakulása egyik legfontosabb pillérének tényét vagy hiányát állapíthatjuk meg.

A néppártok alkonyával, az 1970-es években megjelentek az ún. kartellpártok. A kartellpárt elnevezés a német Katz–Mair^[5] szerzőpárostól származik,^[6] elméletükre már jellemző, hogy elfogadta a politikai piac létezését, és az állampolgárokat fogyasztónak tekintette. Katz és Mair tanulmánya szerint az exogén^[7] tényezők hatására a pártfejlődés legújabb állomása a kartellpártok megjelenése.^[8] A kartellpártok párttagsága a korábbiakhoz képest jelentős átalakuláson ment keresztül. Egyre kevesebb állampolgárnak és „*rank-and-file*”^[9] párttagnak volt elég forrása ahhoz, hogy a pártban és a politikában aktívan részt tudjon venni, így a politika immáron a „Profik társulása, nem a polgárok egyesülete a polgárokért és a polgárok részvétele és anyagi hozzájárulásai a pártok felé csökkentek, mióta a választók más módját választották az érdekkifejezésnek.”^[10]

A tagság csökkenésének egyenes következményeként a tagdíjak és az erőforrások mértéke is csökkent. A kartellpárti modellben az állami szubvenció jelenti a megoldást a forrásfedezés kérdésére. Az állami erőforrásokhoz való hozzáférés nemcsak a pénzforrásokat jelenti, hanem magába foglalja az információs forrásokhoz, valamint az állami médiához való hozzáférés lehetőségét is. Ez az alapja a kizáró magatartásnak, ami az elmélet legfontosabb jellemzője. Katz és Mair azonban nem részletezi ennek a kizáró magatartásnak a további aspektusait.^[11]

[5] Katz – Mair, 1995, 14.

[6] A kartell kifejezés a gyakorlatban nem más, mint néhány szereplő együttműködése, amelynek alapján befolyásukat nem egymás kárára növelik, vagyis egyfajta status quo-t hoznak létre maguk között, míg a kartellben részt nem vevőket – betörni kívánókat – megpróbálják ellehetetleníteni. A politika dimenziójában a jelenség első leírását 1995-ben Richard Katz és Peter Mair adta a kartellpártokról szóló elméletükben (ld. Katz – Mair, 1995).

[7] Az exogén változók a modell bemeneti (input) változói. Ezeket a modell adottságként kezeli, vagyis nem vizsgálja őket. Az exogén változók empirikus adatokból, vagy akár egy másik modelltől származhatnak.

[8] Az elmélettel szemben megfogalmazott kritikai észrevételek közül Ruud Koole kritikája a legmarkánsabb (ld. Koole, 1996), amely szerint egyrészt a szerzőpáros nem ad pontos definíciót a kartellpártra, ehelyett különféle tulajdonságokkal írják körbe, hogy mit is értenek kartellpárt alatt, másrészt a kartellpárt kifejezés új pártszerveződési-szervezeti modellként is érvényesül, amelynek meghatározására szintén nem került sor. Katz és Mair a megfogalmazott kritikára válaszképp kifejtették, hogy a kartell-modell egyszerre kihat a pártok közötti kapcsolatra, valamint a pártok belső szerkezetére is, így lehetséges a pártrendszer szintjén kartell-modellről, a pártok szintjén pedig kartellpártokról beszélni.

[9] Rank and file: közkatona.

[10] Mair, 1997, 107., 115.

[11] A kizáró magatartás közgazdaságtani definíciója: A többi vállalat versenyének megakadályozására szolgáló stratégiákat egy piacon kizáró viselkedésnek (predatory conduct) nevezik (ld. Pepall – Richards – Norman, 2008, 376.).

A kartellpárt, vagy a hazai rendszerre inkább vonatkoztatható, általam meghatározott „érdekliga párt”^[12] kialakulásának tényét a mindenkori parlamenti pártok állami szubvenciótól való függésének mértéke alapján kialakított négyes kategóriarendszerrel igyekszem alátámasztani. Azokat a pártokat, amelyek összes bevételeik minimum 80%-át az állami költségvetési alapösszegeből nyújtott támogatásból szerzik, eltartott (v. költségvetési) pártoknak nevezem. A pártok, amelyek bevételeinek 60-80%-át az állami szubvenció teszi ki, kiemelten támogatott pártokként aposztrofálom. A részben támogatott pártok bevételeinek 40-60%-át jelenti az állami szubvenció aránya. Az önfenntartó párt kategóriájába pedig azokat a pártokat sorolom, amelyek összes bevételeik kevesebb, mint 40%-át teszi csak ki az állami költségvetési támogatás alapösszege.

A párt összes bevételeéhez viszonyított állami szubvenció mértékének aránya (%)	
Eltartott párt	80-100%
Kiemelten támogatott párt	60-80%
Részben támogatott párt	40-60%
Önfenntartó párt	0-40%

2. táblázat: A pártok függelmi viszonya az állami szubvenciótól százalékos arányban kifejezve (Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Katz és Mair kartellpárt-elméletének alaptézise, hogy a pártok fennmaradásának és működésének legfőbb záloga az állami szubvenció. Ez a tézis és függelmi viszony a hazai pártok vonatkozásában is megállja a helyét. A hazai rendszerben működő pártok és az állami források között az elmúlt harminc évben olyan függelmi viszony alakult ki, amely a pártok működése és léte elengedhetetlen elemévé tette az állami szubvenciót.

A kétezres évek második évtizedének végére a parlamenti pártok összes bevétele és az állami szubvenció aránya tekintetében elmondható, hogy kialakult egyfajta szoros szimbiózis. A rendszer – amely kezdeti időszakban önfenntartó és zömében ún. részben támogatott pártokat foglalt magába – tendenciózusan a kiemelten támogatott és eltartott, vagy költségvetési pártok irányába tolódott el.

Katz és Mair elméletét a kartellpártokról azonban érdemes a pártok sajátosságainak figyelembevételével „hazaira szabni”. A kartell (idegen szó) kifejezés elsősorban a hazai közgazdaság-tudományi miliőben tudott a nemzetközi

[12] Érdekliga párt: saját elnevezés a politikai érdekből kizorító magatartást folytató csoportosulás megnevezésére.

sz tendereknek megfelelő tartalommal meghonosodni, a politikatudományban ui. mélységében már kevésbé. Az egymás közti verseny korlátozására irányuló tevékenység (kartell) a hazai pártok esetében semmiképpen sem állja meg a helyét. A pártok megkérdőjelezhetetlen és természetes lételeme a mai napig is a versengés. Éppen ezért, az érdekliga párt elnevezés a politikatudományi beágyazódás egyik lehetséges útja lehet. A politikai szintéren való jelenlét azonban rendkívül tökeigényessé vált az elmúlt évtizedekben. Ez a pártok közös érdekévé tette, hogy szervezeti fennmaradásuk érdekében hallgatólagosan, de „egy irányba játsszanak”. Katz és Mair kartellpárt elméletében ez a pártközi összejárás jellemző mintázatként, kiterjesztett spektrumban értelmezhetően jelenik meg. A pártok „kvázi-szövetkezése” a hazai mintázatban viszont szinte kizárólagosan csak a költségvetési összeg elfogadása kapcsán jön/jöhet létre. Így a hazai minta egy minimalizált összejárásnak feleltethető meg.

A kartellpárt kirekesztő magatartása kapcsán Katz és Mair úgy fogalmaz, hogy a pártok „meghódították” az államot. A hatalmon lévők széles körben elfogadható kormányzást akarnak, céljuk, hogy a bent lévőket benntartsák, a kívül maradtakat pedig továbbra is kirekesszék. Ez a folyamat a bent lévőeknek kedvező, a kívül rekedteknek hátrányos. A hazai gyakorlatra ez az állítás sem egyértelműsíthető, mert a kétezres évek első évtizedének végére határozott átrendeződést tapasztalhattunk a hazai parlamenti pártok soraiban. Két klasszikus párt (MDF, SZDSZ) elpárolgása mellett a 2010. évi országgyűlési választásokon két új párt (Jobbik, LMP) is bekerülhetett a parlamentbe. A képet még tovább árnyalja a 2014 után bekövetkezett baloldali pártok át- és újraalakulási hulláma.

Az ellentmondás ezzel megszületett, a hazai érdekliga pártok kialakultak ugyan, mert az állami szubvenciótól való függelmi viszonyuk nem megkérdőjelezhető, ugyanakkor a rendszer kirekesztő magatartása nem érvényesült, mert új pártok is eséllyel kerültek a hatalmasok közé. Kívánatos lenne azonban a pártok bevételi forrásai tekintetében a közfinanszírozás és az adományok közti megfelelő egyensúly elérését megcélozni. Ugyanis, ha a pártok teljes egészében vagy túlnyomórészt az állami költségvetésből szerzik forrásaikat, akkor feltételezhető, hogy hosszú távon hiányozni fog a motivációjuk arra vonatkozóan, hogy rendszeres kapcsolatot tartsanak fenn a különböző társadalmi csoportokkal.

III. SAJÁTOS, HAZAI MINTÁZATOK JELLEMZŐI

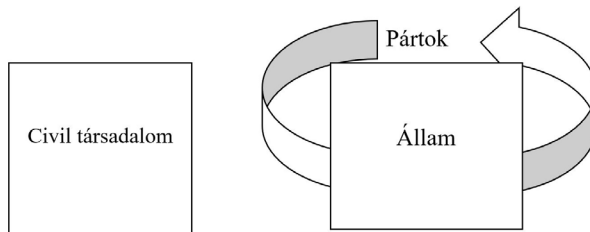
Katz és Mair elmélete azonban nem minden ponton egyezik teljesen a hazai mintázattal. Igyekezem kiemelni a hasonlóságok és különbözőségek mértékét és továbbgondolni azokat a sajátos, csak a hazai rendszerre jellemző elemeket, amelyek a kartellpártot tipikusan hazáivá konvertálhatják.

1. Meglátásom szerint rögtön maga az elnevezés, a kartellpárt nem minden részletében szerencsés. A kartell konkurensok (versenytársak) írásbeli vagy szóbeli megállapodása az egymás közti verseny korlátozására

(elsősorban gazdasági, kereskedelmi szintéren). Az azonban semmilyen körülmények között nem kérdőjelezhető meg, hogy a pártok a mai napig is versengenek. A politikai-pártközi verseny bizonyos fokú korlátozására az érdekliga párt elnevezés szerencsésebb megközelítés lehet (érdek: hazzonnal kecsegtető eredmény lehetősége; liga: szövetkezés).

2. Kiterjesztett vagy minimalizált összejátszás. A rendkívül tőkeigényessé vált, politikai szintéren való jelenlét a pártok közös érdekévé tette, hogy szervezeti fennmaradásuk érdekében hallgatólagosan, de „egy irányba játsszanak”. Katz és Mair kartellpárt elméletében ez a pártközi összejátszás jellemző mintázatként, kiterjesztett spektrumban értelmezhetően jelenik meg. A pártok „kvázi szövetkezése” a hazai mintázatban viszont szinte kizárólagosan csak a költségvetési összeg elfogadása kapcsán jön létre. Így a hazai minta egy minimalizált összejátszásnak feleltethető meg.
3. A kartellpárt kirekesztő magatartása. Katz és Mair úgy fogalmaz, hogy a pártok „meghódították” az államot. A hatalmon lévők széles körben elfogadható kormányzást akarnak, céljuk, hogy a bent lévőket benntartsák, a kívül maradtakat pedig továbbra is kirekesszék. Ez a folyamat a bent lévőknél kedvező a kívül rekedteknek hátrányos. A hazai gyakorlatra ez az állítás mégsem egyértelműsíthető, mert a kétezres évek első évtizedének végére határozott átrendeződést tapasztalhattunk a hazai parlamenti pártok sorában. Két klasszikus párt (MDF, SZDSZ) elpárolgása mellett a 2010. évi országgyűlési választásokon két új párt (Jobbik, LMP) is bekerülhetett a parlamentbe. A képet még tovább árnyalja a 2014 után bekövetkezett baloldali pártok át- és újraalakulási hulláma. Az elmentmondás ezzel megszületett, a hazai érdekliga pártok 2014-re kialakultak ugyan, mert az állami szubvenciótól való függelmi viszonyuk nem megkérdőjelezhető, ugyanakkor a rendszer kirekesztő magatartása nem érvényesült, mert új pártok is eséllyel kerültek a hatalmasok közé.
4. Az új párt szervezeti forma, a hazai érdekliga párt jellemzője hasonlóképpen a kartellpárthoz, új típusú kihívást jelent a pártversenyre és új alkalmazkodási folyamatokat indít be, továbbá újjá formálja a régi párt szervezeti formákat.

ÉRDEKLIGA PÁRT

2. ábra: A civil társadalom, az érdekliga párt és az állam
(Forrás: a szerző saját szerkesztése)

A hazai parlamenti pártok működése a rendszerváltoztatást követő első parlamenti ciklusban elsősorban nem az állami szubvencióra épült. Bevételeik döntő hányada a különböző hozzájárulásokból és ingatlanjaik, ingóságaik értékesítéséből adódott.

A rendszerváltoztatás óta eltelt időszak azonban olyan tendenciát mutat, amely arra enged következtetni, hogy a Katz és Mair-féle kartellpárt – bizonyos hazai sajátosságokkal, de – körvonalaiiban itthon is kialakult. A pártok pénzügyi-gazdasági függése az államtól oly mértékű, hogy napjainkra a parlamenti pártok mindegyike vagy az eltartott, vagy a kiemelten támogatott pártok csoportjába sorolható. Jellemző, hogy bevételeik több, mint 80%-a származik a költségvetési alapösszeg támogatásból.

Igaz-e a hazai relációra is Katz és Mair állítása, miszerint a pártok meghódították az államot? Vagy az állam hódította meg a pártokat? A hazai pártok kialakult függelmi viszonya az állami szubvenciótól nem vonható kétségbe, ez a bevételi forrás jelenti működésük és fennmaradásuk létét. A kialakult rendszerhez itt azonban nem társult olyan kizorító magatartás, amely ellehetetlenítene új vagy újabb erők csatlakozását a politika színteréhez. A hat parlamenti ciklus alatt estek ki pártok a parlamentből és tűntek el végleg (SZDSZ), de parlamenten kívül töltött intermezzo utáni újjáéledéssel is találkozhatunk (KDNP). Az új erők parlamentbe kerülési esélyét pedig a kétezres évek első évtizede végén tapasztalt újhullám jeleníti meg leginkább (LMP, Jobbik).

A hazai pártok pénzügyi-gazdasági fennmaradásuk tekintetében meghódították ugyan az államot, de a pártfinanszírozás intézményesítésével a civil társadalom is kapott egy cirkuláris erőt, amely hol az államot erősítette, hol a civil mozgalmakat. Olyan mértékű összejárás és kizorító magatartás, amely a Katz és Mair-féle kartellpártot jellemzi, a hazai mintázatra nem jellemző. Ezért esetükben érdekliga pártól beszélhetünk inkább, amely ezeket a különbözőségeket jeleníti meg.

Az összesített táblázat a hazai pártok állami szubvenciótól való függésének alakulását mutatja az 1990-2014-ig terjedő, hat parlamenti ciklust átölelő időszakban:

	1990-1994	1995-1998		1999-2002	2003-2006	2007-2010	2011-2014
MSZP	önfenntartó	részben támogatott		kiemelten támogatott	kiemelten támogatott	kiemelten támogatott	kiemelten támogatott
MDF	részben támogatott	részben támogatott		kiemelten támogatott	kiemelten támogatott	kiemelten támogatott	
KDNP	kiemelten támogatott	eltartott				eltartott	eltartott
FI-DESZ	részben támogatott	részben támogatott		kiemelten támogatott	részben támogatott	részben támogatott	kiemelten támogatott
SZDSZ	kiemelten támogatott	kiemelten támogatott		kiemelten támogatott	részben támogatott	részben támogatott	
FKGP	eltartott	kiemelten támogatott		eltartott			
Jobbik							eltartott
LMP							kiemelten támogatott
MIÉP				eltartott			

3. táblázat: Önfenntartástól az eltartott státuszig (Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Ezek alapján a rendszerváltoztatás óta eltelt időszak alatt egy ciklusban, és csak egyetlen párt tudta bevételi mérlegsorai arányában az állami szubvenció mértékét 40% alatt tartani. Ez a párt az 1990-1994 közötti időszakban az MSZP volt. Ekkor a párt bevételei döntő hányadát az egyéb bevételek mérlegsoron könyvelt és a párt által alapított kft. nyereségéből származó összegek adták. Az MSZP ezt követően a részben, majd az ezredfordulótól végig a kiemelten támogatott pártok sorába tartozott. Az MSZP esetében tisztán kivehető az a tendencia, amely az állami szubvenciótól való viszonylagos függetlenségtől a hosszú távon is kiemelten támogatott párt kategóriájáig vezetett.

A vizsgált időszakban az MSZP három parlamenti ciklusban volt meghatározó kormányzati tényező, 1994-1998 között, valamint 2002-2010-ig. A kormányon-ellenzékben dichotómia azonban a párt esetében nem jelent egyértelmű lehatárolást az állami költségvetési alapösszeg és az összes bevételük aránya alakulása tekintetében. Látszik, hogy ellenzékben tudott önfenntartó pártként is funkcionálni (1990-1994), de ellenzéki politizálása zömében mégis kiemelten

támogatott pártként (1999-2002; 2011-2014) működött. Kormányzati tényezőként a részben támogatott párt (1994-1998) státuszától a kiemelten támogatott párt (2003-2010) státuszáig járta be a skálát.

Hasonló mintázat mutatkozik az MDF esetében is, ahol a részben támogatott kategóriától a véglegesen is kiemelten támogatott kategóriáig vezetett az út (majd a megszűnésig) a kategóriarendszer szélső értékeitől mindvégig távol maradva.

A KDNP szintén hasonló mintázattal, csak más kiindulási ponttal írható le. A már kezdetben is a kiemelten támogatott kategóriában helyet foglaló párt, az eltartott kategória állandósult tagjaként jelenik meg a táblázatban.

Ezzel ellentétes az SZDSZ által mutatott képlet. A rendszerváltoztatást követő három parlamenti ciklusban kiemelten támogatott, később a függés oldódása okán részben támogatott pártként kategorizálhattuk. Az állami szubvenciótól való függés oldódását (2003-2010) az egyéb hozzájárulások költségsoron könyvelt, megemelkedett összegek indukálták, valamint hitelfelvételhez is többször folyamodott a párt. Az SZDSZ kormányzati pozícióban eltöltött idejének kétharmadában részben támogatott pártként működött.

A FIDESZ mintázata is mutat egyfajta rendszert. Esetükben a kormányon-ellenzékben kettősség egyértelműen lehatároló jellegű. A pártot ellenzékben (1990-1998; 2002-2010) mindig a részben támogatott, míg kormányon a kiemelten támogatott kategóriába sorolhattuk. Ellenzéki pozícióban, hogy elkerüljék a túlzott deficit felhalmozódását, a rendszerváltoztatást követő időszakban (1993) ingatlanértékesítésből, később (2003-2010) különböző hitelfelvételi konstrukciókból tudtak plusz bevételre szert tenni.

Az FKGP, a Jobbik, az LMP és a MIÉP is az eltartott vagy kiemelten támogatott pártok kategóriájába sorakoztak fel. Az ún. „kisközép-pártok” akár a rendszerváltoztatást követő időszakban (FKGP, MIÉP), akár újonnan belépve a parlamentbe (Jobbik, LMP, DK, Momentum) mindig szélsőséges mértékű függést jelentettek meg az állami szubvenciótól. Ez alól a korábban már taglalt KDNP sem jelent kivételt.

IV. ÖSSZEGZÉS

A parlamenti pártok éves pénzügyi beszámolóji vizsgálata alapján^[13] könnyen arra a következtetésre juthatunk, hogy itthon is kialakult a rendszerváltoztatást követően a pártok függelmi viszonya az állami szubvenciótól, mert a bevételeik döntő hányadát ezen a bevételi mérlegsoron könyvelt összegek határozzák meg. Persze érdemes és nem is szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Katz-Mair által megfogalmazott kartellpárt minden sajátossága nem egyértelműsíthető a hazai

[13] Lásd a részletes, diagramokkal, ábrákkal és konkrét számszerű összegekkel történő elemzés alapján: Horváth, 2016.

pártokra. Éppen ezért érdemes a sajátosságok figyelembevételével értelmezni a hazai folyamatot és talán megfontolni, hogy az érdekliga-párt létrejötte vagy kialakulásának folyamata a hazai pártok vonatkozásában megállja-e a helyét.

IRODALOM

- Horváth Anett (2016): *PÁRTPÉNZTÁRAK - A parlamenti pártok éves pénzügyi beszámolóiban közölt záró-egyenlegek alakulása a bevételek és kiadások mérlegsorok vizsgálatával (1990-2014)*. PhD értekezés. ELTE ÁJK, PTI, Budapest. (Elérhető: https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdf-viewer-master/external/pdfjs-2.1.266-dist/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/32949/Disszert%c3%a1ci%c3%b3_Horv%c3%a1th%20Anett_EDIT.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Letöltve: 2022.04.04.).
- Katz, Richard S.– Mair, Peter (1995): Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party. In: *Party Politics*. Vol. 1/1995.
- Mair, Peter (1997): *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Clarendon Press, Oxford.
- Pepall, Lynne – Richards, Dan – Norman, George (2008): *Industrial Organization: Contemporary Theory and Empirical Applications*. Wiley&Sons Inc, New Jersey, USA.